

Byggnadsminnesförklaring av Gamla teatern, kv Logen,
Östersunds kommun, Jämtlands län
(1 bilaga)

Fråga om byggnadsminnesförklaring av rubricerad byggnad väcktes 1982. som sedan 3 maj 1990 är ägare till byggnaden, har i likhet med Östersunds kommun godtagit de av länsantikvarien föreslagna skyddsföreskrifterna. Jämtlands läns museum och riksantikvarieämbetet har under hand tillstyrkt byggnadsminnesförklaring med föreslagna skyddsföreskrifter.

I ett riksperspektiv är godtemplarrörelsens snabba genombrott och den mycket stora omfattning den fick i Jämtland mycket märklig. Ordenshuset i Östersund är inte bara en symbol för denna historiska händelse, utan byggnaden är också landets bäst bevarade godtemplarlocal från rörelsens genombrottsperiod. Byggnaden är således i flera bemärkelser ett enastående exempel på nykterhetsrörelsens genombrott och därmed också på det historiska skede då "Folkrörelse-Sverige" växte fram.

I Östersund intar ordenshuset från 1884 en central plats i stadens historia. Byggnaden var under lång tid centrum för stadens sociala, kulturella och organisationsmässiga liv. Inte bara var ordenshuset samlingspunkt för länets logemedlemmar, här försiggick också frikyrkosammanskomster, arbetarmöten, filmvisningar, fester, basarer, och caféet var mötesplats för många Östersundare. Dessutom blev ordenshuset mycket tidigt centrum för Östersunds teaterverksamhet - och i senare tid också starkt förknippad med just denna.

Som minnesmärke över Östersunds offentliga liv har således ordenshuset mycket stort värde. Till detta kommer att byggnadens läge vid Nytorget/Gustav III:s torg gjort den till en viktig del av stadsbilden. Ordenshuset är numera också den enda äldre byggnaden

som finns kvar vid torget. Byggnaden har därmed inte bara betydelse för stadsbilden, utan är också ett uttryck för kontinuitet i stadsmiljön. Genom sitt läge och sin tydlighet har ordenshuset också ett stort pedagogiskt värde, som påminner oss om framväxten av det moderna samhället.

Byggnaden är uppförd på en huggen stengrund och har stomme och fasader av stående timmer med spritputs samt är täckt av ett falsat plåttak. Byggnadens yttre utformning ger den en prägel av monumentalitet, säkerligen medvetet vald för att ge uttryck för rörelsens enorma framgångar och dess förväntningar på framtiden. Det som bidrar till detta är naturligtvis volymen men också mansardtaket, mittrisaliten där huvudingången ligger och användandet av gesimser och pilastrar. Men framför allt är det fasadmaterialet självt som understryker monumentaliteten genom att byggnaden därigenom får ett utseende med samma prägel av soliditet som ett stenhus. Revetering av hus var ganska vanligt i Östersund vid tiden kring sekelskiftet och bör tolkas som en vilja att få stenstadens karaktär på bebyggelsen.

Redan från början uppfördes ordenshuset för att reveteras och fasadmaterialet har sedan följt byggnaden genom nästan hundra år. Trots alla funktionsändringar och ombyggnader huset genomgått, har fasadernas utförande inte förändrats.

Frånsett färgsättning är ordenshusets fasader bevarade i stort sett i oförändrat skick sedan 1894, då man lyckades färdigställa husets yttre. Ett undantag är dock västra fasaden, där mellanpartiet tillkom 1915.

Interiörerna

Ordenshusets allmänna karaktär präglas av enkelhet, men inte utan detaljer som använts för att ge ett mer anslående intryck. Storsalens svagt välvda tak, listverk och reverterade väggar är byggnadsdetaljer som understryker rummets funktion. I övriga samlingslokaler finns boaseringar och detaljerat utformat listverk, medan kommunikationsvägar och enklare utrymmen som kök, tamburer och vanliga rum fått en enkel utformning i pärlspont. Brädgolv är genomgående det dominerande.

Allmänna riktlinjer

Med tanke på ordenshusets utomordentliga värde som symbol för Östersunds historia och som ett i riksper-

spektiv enastående monument över svensk folkrörelsehistoria, är det av yttersta vikt att exteriörens karaktär och utseende inte förändras.

Fasadmaterialet ska även fortsättningsvis vara spritputs. Vid val av putsbruk och lämplig behandling ska kontakt tas med riksantikvarieämbetets expertis i dessa frågor. Lämnade anvisningar skall därefter följas.

Vid skrapprov har framkommit att den ursprungliga färgsättningen (1894) var ljus gul. En återgång till denna kultur i rätt nyans kan ske.

Pilastrar, gördelsgesims, fönsteromfattningar och andra detaljer i putsen är viktiga delar av byggnadens arkitektoniska formspråk och ska behållas med ursprungligt utseende. Putsdetaljerna har från början endast varit svagt nyanserade i förhållande till färgfälten och den färgsättningen bör eftersträvas vid ommålningen. Före nedtagning av befintlig puts ska fasader och detaljer noggrant dokumenteras, fotografiskt och genom uppmätning.

Fönsterindelningen är i det närmaste ursprunglig från byggtiden. Fönstren är huvudsakligen i bra skick och kan behållas. Ev åtgärd mot bullerstörningar diskuteras med antikvarisk kontrollant.

Dörrarna har delvis bytts ut vid olika tidpunkter. De dörrar som är kvar sedan byggtiden bör bevaras, övriga dörrar bevaras eller ges en utformning som är anpassad till byggnadens helhetsintryck.

Stengrunden ska behållas.

Taket var ursprungligen täckt med svart tjärpapp men plåttak lades 1901. Plåttaket ska behållas och kan målas i den ursprungliga röda färgen.

Plåtdetaljer, såsom utkastare, stuprör etc ska vid byte utföras i enlighet med originalutförande av kunnig plåtslagare. Detaljutformning ska ske i samråd med antikvarisk kontrollant.

Allmänt gäller att stor varsamhet skall iakttas beträffande interiörens panelade ytskikt, dörrar, listverk och omfattningar. Förändringar får endast göras i samråd med antikvarisk kontrollant.

Utöver de utrymmen som omfattas av förslaget till skyddsföreskrifterna bör särskilda hänsyn även tas i följande rum: (rumsnumrering enligt uppmättningsritningar)

- Rum 201 (entré) Huvudentrén bör bevaras avseende läge och anslutning till foajé, salong.
- Rum 209-211 (foajé, garderober) Foajen bör avseende placering i förhållande till entré och salong ej förändras. Garderober bör bevaras oförändrade vad gäller placering och ytskikt. Pärlspont i väggar och tak bör bibehållas.
- Rum 205 (sal 4) Behålles som sal, då den sannolikt fungerat som ordenslokal för mindre sammankomster. Bröstning, listverk och dörrar bör bevaras.
- Rum 217 m fl (trapp, trapphus) Trapphuset 217-315 ger trots de enkla materialen uttryck för viss monumentalitet. Det är här inte de enskilda detaljerna som i sig är värdefulla och bevarandevärda, utan den helhet som möter en besökare. Utrymmet har stort pedagogiskt värde när det gäller att låta byggnaden berätta om stadens och människornas liv. Förutom dörrar, omfattningar m m bör pärlsponten i tak och väggar bevaras.
- Rum 301 (hall) Den rika pärlspontinredning som finns bevarad i rummet är tillsammans med trapphuset 217 m fl de utrymmen där man tydligast upplever denna för byggnaden karaktäristiska inredning. Rummets ytskikt och upplevelsen av detta i en enhet bör därför bibehållas.
- Rum 312, 313 (foajé, garderob) Övre planets foajé (312) var tidigare bakre delen av läktaren/salongen. Bakre väggen är salongens originalvägg. Detta bör beaktas och eventuella åtgärder som utförs bör vara reversibla, eftersom det byggnadshistoriskt är viktigt att kunna avläsa byggnadens omvandlingar.

Rum 315 m fl
(trapphus)

Se 217 mfl

Allmänt för övriga delar av byggnaden är att hänsyn bör tas till befintliga ytskikt snickeridetaljer, listverk, dörrar o s v och att dessa i möjligaste mån bevaras för att hela byggnaden även fortsättningsvis skall förmedla sitt ursprung och den rätta tidskaraktären.

Länsstyrelsen förklarar, med stöd av 3 kap 1 § lagen (1988:950) om kulturminnen m m, Gamla teatern, kv. Logen, Östersunds kn, Jämtlands län, för byggnadsminne.

Länsstyrelsen meddelar enligt 2 § samma lag följande skyddsföreskrifter:

1.
Byggnaden får inte rivras eller flyttas.
2.
Byggnaden får utan länsstyrelsens tillstånd ej till sitt yttre byggas om eller på annat sätt förändras.
3.
Av interiören omfattas följande delar och deras äldre fasta inredning av skyddsföreskrifter, som innebär att eventuella förändringar kräver länsstyrelsens tillstånd.
 - a. Den stora samlingslokalen med läktare samt scenutrymme med scenen, utrymmet därunder, scenvind och scenmaskineri.
 - b. Logelokalerna (rum 356, 357 och 358)
 - c. Cafélokalerna (rum 267, 266, 265, 258, 259)
4.
Byggnaden skall underhållas så att den ej förfaller.
5.
Underhållsåtgärder som rör exteriören såsom ommålning samt reparation av skorsten, tak, puts, fönster, dörrar, stensockel liksom underhåll av interiören som avses under punkt 3 ovan skall utföras på sådant sätt att byggnadens kulturhistoriska värde inte minskas.

6.

Tomten får utan länsstyrelsens tillstånd inte ytterligare bebyggas eller bli föremål för annan förändring som minskar byggnadens kulturhistoriska värde.

Antikvarisk medverkan är nödvändig under ombyggnadsarbetena, vilket klargjorts i avtal mellan köpare och säljare.

Länsstyrelsen lämnar därutöver råd och anvisningar i fråga om underhållet av byggnaden.

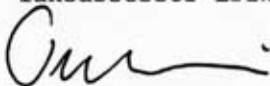
Om ändring av byggnadsminnet i strid mot meddelade skyddsföreskrifter befinnes nödvändig för att byggnaden skall vara till nytta eller om sådan ändring eljest kan anses påkallas av särskilda skäl får länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § lagen om kulturminnen m m meddela tillstånd därtill.

Enligt 21 § samma lag gäller detta beslut omedelbart även om det överklagas.

./.

Besvär till kammarrätten i Sundsvall, se bilaga.

I den slutliga handläggningen av detta ärende har förste länsassessor Erik Berglund deltagit.

Tage Levin
länsråd

Jan Raihle
länsantikvarie